

SƯU TẬP TRUYỀN ĐƠN CÁCH MẠNG

Huỳnh Thanh Bình

Phòng Trưng bày

Với tiền thân là Bảo tàng Cách mạng Thành phố Hồ Chí Minh nên Bảo tàng Thành phố Hồ Chí Minh đã có một bộ sưu tập truyền đơn cách mạng khá phong phú. Những truyền đơn cách mạng này cũng minh chứng cho một giai đoạn lịch sử cách mạng vùng đất Nam Bộ nói riêng, miền Nam và cả nước nói chung. Truyền đơn là một phương tiện truyền thông quan trọng không thể thiếu của cách mạng Việt Nam trong công tác tuyên truyền đường lối, chính sách, cũng như vận động quần chúng tham gia đấu tranh chống thực dân Pháp, đế quốc Mỹ và bọn tay sai. Những truyền đơn là *tờ giấy nhỏ có in nội dung tuyên truyền đấu tranh, được tung ra rộng rãi để nhiều người nhận được*. Tuy chỉ là một tờ giấy nhỏ nhưng tác dụng lan truyền của nó thì hết sức to lớn, song hành cùng với công cuộc đấu tranh chính trị, binh vận và vũ trang suốt chặng đường đi đến thắng lợi vẻ vang của cách mạng Việt Nam. Bộ sưu tập truyền đơn của Bảo tàng Thành phố Hồ Chí Minh chủ yếu là những truyền đơn được rải, dán ở Sài Gòn và một số vùng lân cận miền Nam Việt Nam như Tây Ninh, Tiền Giang, Bến Tre, Trà Vinh... trong thời kháng chiến chống Pháp và chống Mỹ.

1. Đối tượng của truyền đơn cách mạng

Theo tác giả James AC Brown (Bác sĩ tâm thần học người Scotland), trong tác phẩm *Techniques of Persuasion/ Kỹ năng của sự thuyết phục* do Penguin Books xuất bản năm 1963 cho rằng: *“Tuyên truyền chỉ thành công khi hướng đến những người sẵn sàng lắng nghe, tiếp thu thông tin, nếu có thể hành động, và điều này chỉ xảy ra khi phe đối địch đang trong tình trạng giảm sút tinh thần và đã mất phương hướng”*.

Tuyên truyền là một vũ khí mạnh mẽ trong chiến tranh; nó được sử dụng để tạo ra sự chia rẽ đối với kẻ địch ở bên trong nội bộ của chúng cũng như bên ngoài, bằng cách xây dựng một hình tượng, ý nghĩa hoàn hảo trong tâm trí của binh lính kẻ thù và người dân. Truyền đơn cách mạng thường sử dụng các thuật ngữ phân biệt đối xử hoặc phân biệt chủng tộc cũng như đưa ra những từ, ngôn từ hay đưa ra cáo buộc về tội ác của kẻ địch. Hầu hết các nỗ lực tuyên truyền của truyền đơn trong chiến tranh/ cách mạng đều khiến cho người dân cảm thấy kẻ thù đã gây ra một sự bất công, dựa trên các sự kiện có thật để người dân tin rằng nguyên nhân gây nên chiến tranh cho đất nước của họ là do kẻ địch. Những thông tin tuyên truyền của truyền đơn luôn phải liên quan đến các mục tiêu cụ thể của các kế hoạch cách mạng tác chiến.

Truyền đơn là một hình thức tuyên truyền, một trong những phương pháp được sử dụng trong chiến tranh tâm lý, từ ngữ tuyên truyền viết trong truyền đơn đề cập đến những thông tin sai lệch của địch nhằm củng cố trong tâm trí của những người đã tin vào những lời tuyên truyền của kẻ địch là họ đã tin vào điều sai trái, sai lầm, phi chính nghĩa; họ sẽ liên tục bị công kích bởi chính những nghi ngờ từ chính bản thân mình. Vì những nghi ngờ này sẽ tạo nên sự mâu thuẫn trong nhận thức, nhanh chóng làm giảm đi sự nhiệt huyết, và do đó dễ tiếp nhận sự trấn an của bên cách mạng, đi theo cách mạng. Vì lý do đó mà truyền đơn tuyên truyền thường được phát tán trong vùng địch tạm chiến nhằm vào đối tượng là những người đã đi theo hoặc phần nào có tư tưởng ủng hộ đường lối cách mạng để cùng nhau hợp lực, đoàn kết lại tạo nên một sức mạnh to lớn trong công cuộc chiến tranh chống Pháp và chống Mỹ giành tự do, độc lập và hòa bình cho đất nước.

2. Nội dung của truyền đơn cách mạng

Nội dung của truyền đơn cách mạng rất đa dạng, chủ yếu là bằng tiếng Việt nhưng cũng có những truyền đơn song ngữ hoặc bằng các ngôn ngữ riêng phù hợp với từng đối tượng cần tuyên truyền. Truyền đơn cách mạng có các nội dung chủ yếu sau đây:

- Những câu khẩu hiệu của các tổ chức cách mạng Việt Nam.
- Bài thơ chúc Tết, bài viết kêu gọi yêu nước của Chủ tịch Hồ Chí Minh.
- Trích dẫn thư, phát biểu của các lãnh tụ cách mạng như Phạm Văn Đồng, Nguyễn Thị Bình...
- Thông báo, chào mừng sự ra đời của tổ chức cách mạng Việt Nam như Mặt trận Dân tộc Giải phóng miền Nam
- Kỷ niệm các ngày lễ lớn như truy điệu ngày mất Nguyễn An Ninh, ngày sinh Chủ tịch Hồ Chí Minh, và các sự kiện cách mạng tiêu biểu như kỷ niệm cuộc Cách Mạng Tháng Tám...
- Kêu gọi biểu tình, nghe diễn thuyết, bãi công, bãi khóa, bãi thị...
- Thông báo về những thành tựu, thắng lợi của chính quyền cách mạng như đánh sập cầu, đánh chìm tàu, cano và công sự, đồn địch...
- Thông tin về thắng lợi cách mạng tại các nước đồng minh với Việt Nam (Singapore)
 - Nêu những gương dũng sĩ diệt Mỹ
 - Kêu gọi phản đối hay không tham gia thực hiện các quyền và nghĩa vụ công dân với chính quyền Ngụy, đế quốc Pháp, Mỹ như đăng ký đi lính, bầu cử chính quyền Mỹ Ngụy...
 - Kêu gọi đòi quyền dân sinh, dân chủ: Nêu lên thực trạng xã hội lúc bấy giờ như sưu cao, thuế nặng, lập khu trù mật, dồn dân vào ấp chiến lược, đồn quân bắt lính; giá sinh hoạt đắt đỏ, thiếu thực phẩm do phải cung ứng cho binh lính Mỹ Ngụy; tố cáo tội ác

của địch: phụ nữ bị cưỡng hiếp; đốt nhà, cướp đất cướp ruộng vườn; bắt bớ, giết người vô tội, đàn áp tôn giáo, bắt ký giả, đóng cửa báo chí; nhân quyền cho người tù chính trị... để đi đến đấu tranh đòi chính nghĩa, đòi tự do, các quyền lợi về ruộng đất, tăng lương giảm giờ làm...

- Chính sách, đường lối của tổ chức, chính quyền cách mạng Việt Nam.

- Phát động quần chúng và gia đình binh sĩ nổi dậy tấn công binh vận: kể lại quá trình diễn tiến ở một số nơi đã phát động và thực hiện đi tới thắng lợi, ít thiệt hại về người và của như ở Cai Lậy (Mỹ Tho), Cà Mau, Phú Hưng (Bến Tre), Long Đức (Trà Vinh).

- Kêu gọi về với chính quyền cách mạng:

Những truyền đơn này có giá trị tương đương như giấy thông hành, phát hành với các ngôn ngữ riêng hoặc song ngữ khác nhau cho các đối tượng binh sĩ Anh, Mỹ, Mỹ da đen, Ấn, Nam Triều Tiên, Philipine, Thái Lan...

+ Kêu gọi binh lính phản chiến, rút quân về nước, kiến nghị chấm dứt chiến tranh, đòi hồi hương; không ra trận, không hành quân, không tiếp viện, không bắn vào người dân và đốt phá nhà dân.

**“Nếu bị ép buộc ra trận, hãy:*

1/ Chạy qua với Mặt trận Dân tộc Giải phóng miền Nam Việt Nam

2/ Tự để cho quân Giải phóng bắt làm tù binh

3/ Vứt súng xa 5 mét, nằm im, không chống lại quân giải phóng

4/ Giao vũ khí cho quân giải phóng, nhanh chóng chạy theo họ ra vùng an toàn”

**“Cách đầu hàng hoặc khi chạy sang phía Mặt trận Dân tộc Giải phóng*

- Bỏ súng xuống đất hoặc khoác chéo sau lưng

- Giơ tay cao khỏi đầu

- Nếu còn cách xa Quân Giải Phóng, hãy buộc một mảnh vải trắng vào đầu súng”

+ Nêu lên cách đối xử phân biệt, bạc đãi của Mỹ và Ngụy quyền đối với những người đi lính cho chúng như phạt, giam, đi trước để làm bia đỡ đạn; đi trước, rút sau, đóng quân vành ngoài; thương tật thì bắn bỏ, bỏ bom hủy diệt; vứt xuống biển, vùi thây vào hố chung...

“Mỹ thua chúng sẽ về Mỹ, còn Thiệu và anh em binh sĩ thua thì sẽ về đâu?”

+ Tác động đến lòng yêu nước trong mỗi binh lính Việt Nam theo Mỹ - Ngụy bằng cách khơi gợi tình nghĩa đồng bào dân tộc, tình yêu tổ quốc, quê hương, đất nước, danh dự gia đình, vợ con để họ bắn vào kẻ thù, bỏ ác ôn về, phá hủy máy bay, kho súng đạn, lương thực, bỏ ngũ, binh biến khởi nghĩa quay về với cách mạng.

“Nhiều điều phải lấy giá gương,

Con Hồng cháu Lạc phải thương nhau cùng.”

+ Chính sách khoan hồng của chính quyền cách mạng.

+ Ngưng tẩn công quân sự vào các công sự của Mỹ Ngụy vào dịp lễ Tết để cho thấy tính nhân văn của cách mạng ta.

+ Thư, cảm tưởng của các binh lính Mỹ, binh lính Mỹ da đen và chur hầu như Philipine... ca ngợi chính sách khoan hồng, đối đãi tử tế của nhân dân và chính quyền cách mạng Việt Nam khi rời bỏ hàng ngũ về với cách mạng.

+ Những bài ca, bản nhạc thân thuộc về quê hương đất nước, tình cảm gia đình, tình thương vợ nhớ con nơi bản xứ làm lay động, ray rứt tâm hồn binh lính địch và chur hầu.

+ Những bài thơ vắn điệu, kêu gọi binh sĩ quay về với gia đình với vợ con, với đất nước...

*“Buồn thay thân lính Cộng hòa,
Bị xâm lược Mỹ lừa ra chiến trường.
Hành quân đi trước mở đường,
Làm bia đỡ đạn nào thương tiếc gì?
Hiểm nguy, vất vả trăm bề,
Ngày đi thì có, ngày về thì không!
Lang thang ngủ bụi, ngủ đồng,
Chập chòn mơ, tỉnh, sống trong kinh hoàng!
Vợ con, mẹ cha, họ hàng,
Ở nhà đang bị cào lạng, dòn dân.
Quê hương tiếng gọi xa, gần
Trở về cùng với nhân dân diệt thù.”*

Hay như:

*“Anh em binh sĩ Thái Lan
Mỹ thua, Mỹ chết đã nhiều
Còn muru vết lính chur hầu cứu nguy.
Hãy xem tình thế mà suy...
Mỹ thua đã rõ, đại gì chết thay?
Trót đà buộc phải sang đây
Hãy đòi về nước tức thì là hơn
Chớ nghe Pra-fát, Tha-nom
Đừng đem xương máu vùi chôn phí hoài
Mẹ cha lo lắng đêm ngày
Vợ con mong đợi, thân gầy héo hơn.
Nghe chãng anh lính Thái-lan!...”*

+ Đưa ra lý lẽ cho thấy đây là một sự hy sinh phi lý, vô ích

“Hỡi binh sĩ Mỹ!

*Chết để bảo vệ tổ quốc là vinh dự của người quân nhân!
Nhưng, chết trong khi tiến hành cuộc chiến tranh xâm lược bản thổ của Mỹ ở Nam
- Việt Nam không những đã thiệt thòi cho gia đình, mà còn là một cái chết nhục nhã.*

*Đòi hỏi hương ngày!
Nhất định không tái đặng!”.*

+ Cũng có loại truyền đơn là bức biếm họa việc Tổng thống Mỹ (Johnson, Nixon) xua quân thực hiện chiến tranh ở Việt Nam, chính quyền Ngụy (tiêu biểu là Nguyễn Văn Thiệu, Ngô Đình Diệm, Ngô Đình Nhu ham tiền, ham sữa, ham bơ), chính quyền chư hầu (Pác Chung Hy ham tiền)...

+ Phổ biến hình ảnh nhân dân các nước trên thế giới biểu tình phản chiến, kêu gọi Mỹ - Pháp rút quân về nước, chấm dứt chiến tranh tại Việt Nam.

+ Hình vẽ đối lập giữa một bên quan chức đế quốc vui chơi, nhậu nhẹt, gái gú sa đọa và một bên binh lính phải dầm mưa hành quân, chiến đấu ngoài chiến trường mang thương tật, máu đổ...

+ Hình ảnh người lính trầm ngâm đơn độc nhìn ngắm mây trời; vợ con đau buồn vì cái chết của người chồng, người cha; hay cảnh đôi lứa hạnh phúc bên nhau, cảnh gia đình quây quần đầm ấm hoặc người vợ khóc thương vì nhớ chồng, ôm con đợi chồng, con đòi ba, mẹ già chờ con... Đôi khi, truyền đơn chỉ thể hiện biểu tượng cây thông Giáng sinh, năm mới gây tác động mạnh mẽ tới người lính về một không khí gia đình quây quần, ấm áp bên người thân yêu... Những hình ảnh này nhằm tác động đến các binh lính địch, hoang mang giữa chiến trường khốc liệt, tự ngẫm về thân phận cô độc, sống nay chết mai, và bản khoán không biết khi nào có thể đoàn tụ cùng người thân, gia đình...

+ Các hình vẽ, hình ảnh binh lính chết la liệt, quan tài/mồ mả tang thương, hay bảng danh sách binh lính Mỹ hy sinh tại chiến trường Việt Nam... hoặc người lính vui mừng rời ngũ về nước. Ngoài ra, còn có những hình ảnh mang tính biểu trưng như là chiếc nón cối treo trên cây thánh giá đặt trên nấm mồ hay chim bồ câu thoát ra khỏi cái lồng cờ Mỹ bay đến với cờ Mặt trận Dân tộc Giải phóng Miền Nam Việt Nam...

3. Chức năng của truyền đơn cách mạng

Chức năng chính của truyền đơn cách mạng là tuyên truyền. Chức năng tuyên truyền của truyền đơn này là nhằm:

3.1. Phá hoại đe dọa

Cảnh báo binh lính địch và chư hầu rằng khu vực của họ đã bị nhắm làm mục tiêu tấn công. Điều này có mục đích kép là giảm thiệt hại tài sản và khuyến khích quân địch

và những người không chiến đấu (những người có thể tham gia vào sản xuất thời chiến) để từ bỏ nhiệm vụ của họ, giảm hiệu quả quân sự của mục tiêu.

3.2. Kêu gọi kẻ thù đầu hàng

Giải thích lý lẽ cho những người có tiềm năng bên đối địch cách đầu hàng và quy nạp vào hàng ngũ cách mạng.

3.3. Treo thưởng

Phần thưởng được đáp ứng để khuyến khích các cá nhân hỗ trợ, hoặc khuyến khích đào tẩu, đi theo con đường hoạt động cách mạng chính nghĩa.

3.4. Phổ biến hoặc phản đối thông tin của bên đối địch

- Giảm sút tinh thần của kẻ địch thông qua tuyên truyền.
- Cân bằng/trung hòa tuyên truyền của kẻ địch.
- Tư vấn cho người nghe đài về tần số/thời gian của các chương trình phát sóng tuyên truyền đường lối cách mạng, chiến dịch, hoạt động tác chiến và các phương pháp để tránh gây nhiễu sóng radio.

3.5. Tạo điều kiện giao tiếp

Tạo sự thân thiện cho kẻ địch bằng cách quảng bá lý tưởng cách mạng; tự do, dân chủ và công bằng trong nhân dân.

3.6. Cung cấp hỗ trợ nhân đạo

Thông báo cho người dân nơi cung cấp thức ăn, cách sử dụng các phương tiện hỗ trợ khác (y tế, thuốc men, quần áo).

4. Ưu và nhược điểm của truyền đơn cách mạng

4.1. Ưu điểm

- Truyền đơn có tiềm năng tiếp cận với đông đảo thường dân.
- Truyền đơn có thể được cất giấu và dễ dàng tiêu hủy trong trường hợp khẩn cấp, bị địch phát hiện.
- Truyền đơn có thể vượt qua các kỹ thuật hiện đại như hình thức tuyên truyền khác qua sóng phát thanh/radio có thể bị gây nhiễu.

4.2. Nhược điểm

- Do mù chữ nên không phải tất cả các người dân đều có khả năng đọc được nội dung các truyền đơn.
- Truyền đơn có thể bị kẻ thù xóa bỏ hoặc thay đổi.
- Nội dung truyền đơn khó đáp ứng các tiêu chuẩn văn hóa của xã hội.

- Điều kiện thời tiết có thể ảnh hưởng đến truyền đơn được gửi tới người dân.

5. Hình thức của truyền đơn cách mạng

Truyền đơn cũng là một hình thức đấu tranh cách mạng không tốn kém về lực lượng nhưng lại linh hoạt; lời văn trong các bản truyền đơn khi đanh thép, hùng hồn nhưng lúc lại mộc mạc, chân thành chứa đựng tinh thần đấu tranh cách mạng nhân bản, nhân văn phù hợp thời điểm, đặc điểm xã hội lúc bấy giờ nên đã tiếp cận được đông đảo quần chúng, nhân dân.

Truyền đơn cách mạng được in, viết trên đủ mọi thứ chất liệu như giấy bồi, giấy bìa, giấy poluya, giấy quân thuốc lá và cả giấy vàng mã... Ngoài ra còn có những truyền đơn in trên các tờ giấy bạc 5 cắc (5 hào) đem rải trên đường, nhân dân lượm công khai mà không sợ địch làm khó dễ. Bộ sưu tập truyền đơn của Bảo tàng Thành phố Hồ Chí Minh chủ yếu là từ giấy tập học sinh, giấy poluya, giấy bìa và giấy in/viết thông thường.

Truyền đơn cách mạng thông thường to chỉ cỡ bàn tay, những đôi khi cũng có những biệt lệ để thể hiện đầy đủ nội dung, đường lối cách mạng, hướng dẫn cách thức, thuật tả cuộc chiến thắng lợi... nên có thể mở rộng ra khổ A4. Đôi khi truyền đơn cũng là một tập nhạc nhỏ hay tập tài liệu mỏng chừng 5 trang giấy.

Tùy vào điều kiện thực tế có sẵn mà truyền đơn cách mạng được viết và in ẩn dưới rất nhiều hình thức khác nhau, cho thấy sự sáng tạo không ngừng của những con người yêu nước. Ngoài các tổ chức in ấn và phát hành truyền đơn cách mạng, còn có các tổ chức, đơn vị cách mạng của nhân dân tự phát, không chính thức thuộc các tổ chức bí mật, bán công khai và công khai của Hội liên hiệp Thanh niên Giải phóng vùng II Sài Gòn - Gia Định, Hội liên hiệp Phụ nữ vùng II Sài Gòn - Gia Định, Liên hiệp Công đoàn Giải phóng khu Sài Gòn - Gia Định, Mặt trận Dân tộc Giải phóng khu Sài Gòn - Gia Định, Ủy ban trung ương Mặt trận Dân tộc Giải phóng miền Nam Việt Nam và Ban Binh vận Trung ương cục miền Nam... Bên cạnh những truyền đơn do các tổ chức cách mạng Việt Nam in ấn và phát hành thì còn có những truyền đơn do chính phủ Bắc Triều Tiên in ấn và phát hành tại miền Nam Việt Nam vào những năm 1965 - 1975, hay kiều bào ở Pháp in ấn gửi về nước...

Sau đây là các hình thức in ấn truyền đơn cách mạng:

5.1. Viết tay

Truyền đơn viết tay chủ yếu là tiếng Việt. Những người viết truyền đơn tụ lại thành một nhóm, viết nội dung truyền đơn ra thành nhiều bản. Truyền đơn viết tay phần lớn có nội dung ngắn gọn, chỉ khoảng vài dòng chữ chừng nửa trang giấy vở học trò nên việc sao ra bằng tay cũng cho một số lượng truyền đơn khá lớn.

Thêm vào đó, để gia tăng số lượng truyền đơn, những người hoạt động cách mạng cũng lót thêm các tờ giấy carbon để có thể sao ra thêm nhiều bản truyền đơn hơn nữa.

Truyền đơn viết tay được viết bằng nhiều loại màu mực như mực tím, mực xanh, mực đen. Đôi khi để nhấn mạnh một số chữ cũng được viết bằng mực đỏ, viết in hoa, gạch dưới để gây sự chú ý.

5.2. In bột

Người ta dùng bột gạo hay bột mì nhồi với nước thành một khối rồi cán dẹp thành từng miếng vừa với mẫu truyền đơn. Truyền đơn mẫu được viết bằng mực trên giấy rồi úp mặt viết chữ lên tấm bột vuốt nhẹ cho mực ăn vào tấm bột, rồi lột truyền đơn mẫu ra. Giấy để in truyền đơn là những tờ giấy có được đặt lên trên tấm bột rồi vuốt nhẹ cho mực ăn vào giấy, cứ thế lần lượt từng tờ. Tùy vào mực mà có thể in từ 5-10 tờ truyền đơn.

Khi mực trên tấm bột đã khô, thì tấm bột được nhồi lại rồi cán dẹp thành miếng rồi cứ thế tiếp tục.

Cũng có tư liệu đề cập đến những truyền đơn cách mạng in bằng đất sét nhưng qua khảo sát cũng như theo lời kể của những người hoạt động cách mạng ở miền Nam thì không có loại truyền đơn in theo kiểu này.

5.3. In mộc bản/bản khắc gỗ

Nội dung truyền đơn được khắc chữ viết ngược lên tấm gỗ, khi bản khắc hoàn thiện, người ta dùng miếng giẻ thấm mực bôi lên bản khắc rồi dùng giấy trắng úp lên, vuốt nhẹ qua thì truyền đơn được in, cứ thế lần lượt từng truyền đơn này đến truyền đơn khác. Kỹ thuật mộc bản/khắc gỗ cho số lượng in truyền đơn cách mạng được nhiều.

5.4. In xu xoa/thạch

“In xu xoa” (thạch) bằng cách nấu rau câu đổ ra khay cho nguội đông lại, tạo mặt phẳng bằng một tấm kiếng. Truyền đơn được viết bằng mực trên giấy xong đặt lên mặt thạch cho ngấm mực chữ xuống đó rồi gỡ giấy ra, ta có một khuôn in truyền đơn cách mạng bằng cách đặt giấy in xuống vuốt cho thấm chữ. Truyền đơn cách mạng in xu xoa/thạch cho màu mực nhạt hơn và đôi khi hơi nhòe nét hơn những cách in ấn khác.

5.5. In litô hay còn gọi là in thạch bản, in đá

In litô hay còn gọi là in thạch bản, in đá là một phương pháp in trên bề mặt nhẵn.

Để in được truyền đơn theo cách này phải chọn người viết chữ đẹp và phải biết viết ngược từng chữ trên đá (nếu là in litô đá) hoặc trên kẽm (nếu là in litô kẽm) bằng một loại mực đặc biệt có thể bám chắc trên đá hoặc trên kẽm, tạo nên khuôn in và mỗi khuôn in như vậy chỉ in được khoảng 100 tờ in.

Nguyên lý của in litô dựa vào lực đẩy giữa dầu và nước. Dầu và nước không trộn lẫn nhau và luôn có xu hướng tách rời nhau. Trong các phiên bản đầu tiên của kỹ thuật in litô, người ta hay dùng bề mặt của đá vôi để vẽ dầu lên. Do đó mới có tên gọi in đá, in thạch bản. Sau khi có hình dầu trên đá, axit được đổ lên để dầu thấm thấu sâu vào trong đá. Khi dầu đã ngấm vào trong đá, người ta đổ lên đó dung dịch keo Ả Rập để keo bám vào những chỗ chưa có dầu, để dầu không thấm loang ra những chỗ này. Khi in, nước dính vào chỗ có keo Ả Rập, còn mực dầu dính vào những chỗ còn lại. Các phiến đá in in litô là đá vôi hạt rất mịn mỗi lần có thể in được bốn trang khổ A4 ngày nay. Cũng theo nguyên lý này mà truyền đơn in litô được hình thành.

5.6. In mực dầu trên giấy nền hay in bằng giấy sếp

In bằng giấy sếp (in stencil) thì phải dùng bút sắt mũi nhọn viết trên tờ giấy sếp cho thủng theo chữ viết rồi đặt lên mặt bàn lãn, để giấy trắng dưới giấy sếp rồi lăn mực mặt trên cho thấm chữ xuống giấy in. Đây là cách in stencil đơn giản nhất, có thể in hàng trăm bản. Trong truyền đơn in bằng giấy sếp, mực có thể được lăn bằng quai quốc hay vỏ ruột xe đạp.

5.7. In lụa

Truyền đơn in lụa là truyền đơn được in từ bản lưới của khuôn in làm bằng tơ lụa. Về sau, bản lưới lụa có thể thay thế bởi các vật liệu khác như vải bông, vải sợi hóa học, lưới kim loại để làm thì được gọi là in lưới. In lụa thực hiện theo nguyên lý giống như in mực dầu trên giấy nền nói trên, chỉ một phần mực in được thấm qua lưới in, in lên vật liệu in bởi trước đó, một số mắt lưới khác đã được bịt kín bởi hóa chất chuyên dùng. Truyền đơn in lụa được in nhanh hơn với số lượng nhiều hơn.

5.8. Đánh máy

Nội dung truyền đơn được những người hoạt động cách mạng đánh máy nhiều lần ra thành nhiều bản. Bên cạnh đó, máy đánh chữ còn được sử dụng trong các truyền đơn quay roneo là phổ biến.

5.9. Quay roneo

Để quay roneo truyền đơn, người ta lắp 1 tờ giấy Stencil vào máy đánh chữ (còn gọi là giấy sếp). Giấy này có 3 lớp kết dính với nhau. Lớp thứ nhất (lớp sếp) để khi gõ bằng máy đánh chữ (không kẹp rubăng) thì tạo lỗ thủng trên giấy. Lớp thứ 2 là lớp giấy than (có tác dụng làm nổi chữ khi đánh máy). Lớp thứ 3 là giấy bìa dày để giữ stencil không chạy lệch. Đầu tiên người ta đánh máy chữ (sau này dùng máy in kim) nội dung truyền đơn để in lên giấy stencil tạo lỗ thủng trên giấy này. Xong, lắp giấy stencil (xé miếng giấy than ở giữa và miếng bìa cuối bỏ đi) và đặt lên một máy quay (gọi là máy quay roneo chạy bằng điện, quay bằng tay có 2 bầu mực, 1 lưới lọc mực, có máy dùng ống

tuýp mực ống hay mực tự pha chế sau đó trộn hỗn hợp mực chung với dầu cải sau đó tự cầm tuýp mực bên ngoài trét vào trong khi quay nếu mà thấy mực bắt đầu lợt). Sau này, chuyển sang dùng máy in (hộp mực tự bơm - không pha) cơ chế không dùng stencil mà dùng giấy lụa mỏng đục lỗ trực tiếp bằng trống từ sao chụp giống như Photo.

5.10. In typo

Truyền đơn in Typo là ấn phẩm cao cấp, tức là trên khung in Typo các hình ảnh, chữ... nằm ở trên, cao hơn phần không in, khi in chà mực qua bề mặt khung in, các phần tử nằm cao hơn sẽ nhận được mực và sau đó khi ép in, mực sẽ truyền qua bề mặt chữ in và tạo ra hình hoặc chữ cần in.

Khuôn in typo được khắc nổi lên, tuy nhiên nó được chế tạo từ kim loại (hợp kim chì) bằng quá trình ăn mòn axit, các chữ viết thì được đúc thành các con chữ riêng lẻ, sau đó sẽ được sắp lại bằng tay thành từng bộ khuôn của từng trang truyền đơn (gọi là công đoạn sắp chữ). Truyền đơn in typo thường chỉ được thực hiện khi các cơ sở cách mạng liên kết với nhà in. In truyền đơn kiểu typo có các loại máy in: in chữ chì theo kiểu lăn tay (presse épreuve) máy in bằng gỗ hay máy in pêđan...

Khi nhà in bị địch phát hiện, hay phải tẩu tán thì truyền đơn in theo kiểu typo được thực hiện đơn giản hơn như sau: Đầu tiên là sắp chữ, đóng khuôn rồi dùng bàn chải vỗ in lên giấy không cần máy; tân tiến hơn, thay vỗ bàn chải bằng cách lăn rulô trên giấy và khuôn chữ, làm cho “ấn phẩm” đẹp hơn nhưng chữ mau mòn hơn.

6. Hình thức rải truyền đơn cách mạng

Để lời kêu gọi của cách mạng được truyền đạt đến nhân dân, binh lính của địch thông qua truyền đơn... người làm công tác thông tin, tuyên truyền phải tùy theo từng thời điểm, hoàn cảnh, điều kiện địa lý tự nhiên mà sáng tạo nên những cách rải/dán truyền đơn khác nhau.

Thông thường, truyền đơn được phát tán như sau: truyền đơn được giấu vào quần phía dưới rốn, canh trời tối, đường khuya vắng vẻ, một người chở, một người rải, cứ một khoảng rải 1 đến vài tờ. Đôi khi truyền đơn cũng được dán lên cột điện hoặc các tường rào.

Ngoài ra, cũng có những cách rải truyền đơn rất sáng tạo:

- Lén nhét truyền đơn vô pô xe nhà binh của giặc, khi khởi động xe thì từ trong pô xe phun ra mấy cuộn khói đen, kế đó là vô số truyền đơn được tung ra vung vãi.

- Hay để truyền đơn trên mui xe nhà binh của giặc. Khi xe rồ máy chạy thì gió bắt đầu thổi tốc truyền đơn bay dài dài theo đường đi nên nhân dân đô thị, cả sĩ quan, binh lính cũng rập nhau lượm coi. Cũng tương tự thì truyền đơn được để trên mui xe đò, khi

xe đò ra đến lộ chạy nhanh thì truyền đơn theo đó mà rải xuống theo đường xe chạy. Để phổ biến ra một không gian dài rộng hơn thì nhúng độ một phần ba hay một nửa xấp truyền đơn vào nước, rồi mới đặt lên mui xe... Xe chạy gió thổi khô giấy, bung ra từng tờ, từng vài tờ.

- Các đơn vị, cá nhân hoạt động cách mạng trong nội thành có cách rải truyền đơn sáng tạo như: Họ đem bó truyền đơn nhúng nước cho ướt khoảng $\frac{1}{2}$, rồi tìm cách ném lên sân thượng hay mái nhà cao nào đó. Khi nắng lên thì truyền đơn khô dần từng tờ một theo gió bay đi...

- Hoặc truyền đơn được quấn quanh một khúc bánh mì rồi đưa cho con khỉ cầm, con khỉ leo trèo hăm hở gỡ từng tờ một bỏ xuống, để lòi ra một khúc bánh mì mà ăn. Khi con khỉ gỡ để lấy bánh mì bên trong thì truyền đơn được rải đi.

- Hay những xấp truyền đơn được cột dây vừa tay vào bong bóng bay, rồi thả lên không trung. Khi bong bóng bay đi đến một lúc nào đó nổ tung thì truyền đơn cũng chấp chới bay khắp nơi.

- Khi rải truyền đơn trên sông rạch, những truyền đơn được làm thành lá cờ cắm trên những khúc cây chuối/bẹ dừa nước thả ra sông lạch khi nước lên theo triều, các truyền đơn sẽ theo con nước di chuyển ra ngoài (như từ rạch Phú Định ra đến bến Bình Đông) và đến tay nhân dân, binh lính địch.

- Đối với sinh viên đấu tranh đi rải truyền đơn thì thường vào thư viện các trường đại học buổi sáng sớm, bỏ vào những ô bàn đọc sách tờ truyền đơn hoặc để bên dưới giá để sách, báo, tạp chí đọc hàng ngày của thư viện. Sinh viên đến đọc sách, báo sẽ tiếp cận được với các truyền đơn này. Thường thì sinh viên trường đại học này thì đi rải truyền đơn ở các trường đại học khác để không bị nhận diện.

- Bên cạnh đó, trong những cuộc biểu tình của học sinh - sinh viên hay của quần chúng nhân dân thì truyền đơn được gói trong những gói quà như quà tặng sinh nhật, đám cưới, để mang đến địa điểm biểu tình. Khi thời điểm thích hợp thì những gói quà này được xé ra và tung truyền đơn lên như bướm bướm bay trắng trời, để người dân xung quanh lượm đọc.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Nguyễn Như Ý (chủ biên), *Đại từ điển tiếng Việt*, Bộ Giáo dục và Đào tạo, Trung tâm Ngôn ngữ và Văn hóa Việt Nam, NXB Văn hóa - Thông Tin, 1999.

2. Báo Đồng Khởi online, *Truyền đơn “đánh giặc”*, đăng ngày 06/9/2012.

3. Vũ Việt Tuấn, *Đấu tranh cách mạng trên mặt báo chí*, đăng ngày 28/8/2015, báo Tuổi Trẻ online.

4. Tường Khanh, *Sưu tập truyền đơn cách mạng trước tháng 9-1945 hiện lưu giữ tại BTL SQG*, Bảo tàng Lịch sử quốc gia online, đăng ngày 29/01/2015.

5. Lê Hằng - Nguyễn Hằng, *Giới thiệu triển lãm “Tuyên truyền hoạt động cách mạng trước năm 1945 qua tài liệu lưu trữ”*, Trung tâm Lưu trữ quốc gia I, website trường đại học Khoa học Xã hội và Nhân văn Thành phố Hồ Chí Minh.